

Христина Соловій у повен голос заявила про себе три роки тому, на конкурсі “Голос країни”. Її “фішкою” був лемківський репертуар, однак не менш проникливо з уст юної лемкині зазвучали й пісні “великоукраїнські”, балканські, французькі... за винятком хіба московської попси, виконувати яку зареклася ще у відборі... Відтоді почалася професійна кар’єра співачки: підготовка “лемківського” диска, солювання у львівській хорівій капелі “Трембіта”, концерти, гастролі, особливо часті сьогоріч – перед бійцями АТО... Словом, Христина більше співає, ніж говорить, та при цьому вона ще й пише, та ще й незле! Маю на увазі насамперед спроби наукові, хоча знаю, що є й художні – а як же інакше, коли навчаєшся на відділенні “літературна творчість” ЛНУ ім. І. Франка. Гадаю, колись дійде й до цього дебюту, а поки що не проминить увагою першу самостійну літературознавчу студію цієї неординарної особистості, де чимало цікавих ідей та спостережень. Нехай голос Христини зазвучить іще повніше!

Ростислав Чопик

Христина Соловій

УДК 821.161.2–31.091 “19”

ПСИХОТИП НІМФЕТКИ У ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА ПЕТРОВА ТА ВОЛОДИМИРА НАБОКОВА

У статті стверджено, що задовго до публікації роману “Лоліта” В. Набокова аналогічне явище траплялось у прозі В. Петрова (Домонтовича). Психотип “німфетки” досліджено на матеріалі романів “Дівчина з ведмедиком” та “Доктор Серафікус”.

Ключові слова: німфа, німфетка, дівчинка, ентомологія, психотип.

Khrystyna Solovii. A psychotype of nymphet in the writings by Viktor Petrov and Vladimir Nabokov

The author of the paper states that before Nabokov published his novel “Lolita” a similar phenomenon (a psychotype of nymphet) had been described in the writings by Petrov (Domontovych). The psychotype of “nymphet” is studied on the basis of his novels “Girl with a Teddy Bear” and “Doctor Seraphikus”.

Key words: nymph, nymphet, entomology, psychotype.

Як відомо, термін “німфетка” ввів у світову культуру В. Набоков. Після його роману “Лоліта” прийнято вважати, що це “дівчинка-підліток з ознаками статевого дозрівання, які випереджають її фактичний вік” [8]. Або ж словами самого В. Набокова: “...трапляються дівчатка, що деяким чарівливим мандрівцям, удвічі, а то й у кілька разів старшим від них, являють свою справжню сутність – не людську, а німфічну (тобто демонічну), і цих маленьких обраниць я пропоную називати так: німфетки” [3, 44]. Тобто означений термін стосується не лише віку, а й певного психотипу особистості.

Аби зрозуміти, у чому він полягає, згадаймо насамперед, що “німфи (грец. Νύμφες – дівчина, наречена, молода жінка) – другорядні божества у давньогрецькій міфології, які жили в печерах, лісах, полях, горах, річках і джерелах, уособлювали сили та явища природи. Переносно німфа – вродлива жінка. За міфами, німфи були довговічні, але не безсмертні. Від шлюбів німф з богами народжувалися герої (Ахіллес, Еак). Перебуваючи поблизу людей, німфи краще, ніж олімпійці, розуміли їхні потреби й турботи, нерідко допомагали людям або карали їх. Дзюрчання струмків, шелестіння лісу, дзижчання комах – усі голоси весни й літа були ніби їхнім співом” [6, 240].

Якщо німфа – персоніфікація всього земного, жіночого в кульмінації його природного вияву (зачаття, материнство), то чому похідним від цього терміна

стало щось “неприродне”, ба навіть “перверсивне”, “педофільське”? Адже саме такими постають німфетки у свідомості обивателя... В. Набокову важило ствердити, що це не так. Своїм терміном він наголошував саме на природності означуваного явища, спираючись на “не позичені, а власні” студії з ентомології (розділ зоології, що вивчає комах).

Письменник пристрасно захоплювався колекціонуванням метеликів і зробив вагомий внесок у лепідоптерологію (розділ ентомології, який вивчає метеликів), відкривши чимало нового. На його честь було названо більше 20 видів представників лускокрилих та рід метеликів *Nabokovia* [див.: 7]. В ентомології існує термін “німфа” (від грецького νύμφη – “наречена, дівчина”) – передімагінальна стадія індивідуального розвитку членистоногих, що... не мають стадії лялечки! Тобто просто з дитинства особи жіночої статі “перепурхують” у юність, дорослість, оминаючи стадію отроцтва: зачувши в собі потенційні зміни, дівчинка одразу ж починає поводитися як жінка, формуючи відповідний психотип на все життя. Адже на неї, *таку*, одразу ж звертають увагу чоловіки.

Зовні це може нагадувати педофілію, однак, по суті, це та ж таки ентомологія, спроектована в людські стосунки. Аби склалася така пара, і “він”, і “вона” мусять бути наділені рисами специфічного психотипу. В українську літературу таких персонажів задовго до В. Набокова вводить В. Петров (Домонтович).

Як пам’ятаємо, головним героєм роману “Доктор Серафікус” виступає “рефлексолог” на прізвище Комаха, в якому пробуджується дивне почуття до п’ятилітньої Ірці. Те почуття не одновимірне, у ньому сплелися батьківський інстинкт (Комасі за тридцять – “давно пора”) й острах “серафічного” кабінетного вченого перед жінками (хотів би мати дитину, обійшовшися без дружини). Зрештою, Серафікус мусить визнати головний мотив свого почуття:

– Ви одружені? У вас є дружина?

– Ні, в мене є дівчина.

З наголосом на кожному слові Вер повторює:

– У вас є дівчина? Так!..

Повторені й підкреслені слова бриніли двозначним натяком.

Комаха густо червоніє. Він спростовує двозначну інтонацію фрази, що накидає йому моральну зіпсованість.

– Ні! Їй п’ять років!

– Ваша дочка?

– Я нежонатий!

<...> – Ви її любите?

Ложечка, що її крутив у руках Комаха, раптом падає, дзвякає об столик, зривається і губиться десь на підлозі між стільцями. Комаха лізе під столик, мацає руками на підлозі і десь із півми знизу глухим голосом відповідає:

– А так, я її люблю!

Коли Комаха підводиться з підлоги і сконфужено кладе ложечку коло себе, Вер стриває його насмішкватим запитанням:

– Таким чином, кохання до п’ятилітньої дівчинки?

З викликом вона дивиться на Комаху, оглядаючи його від великих його пальців до м’якого білого волосся й масивного підборіддя, з явним бажанням примусити його почервоніти. Комаха чуває, що нога Вер знов торкається його ноги, і він знову одсувається од сусідки й ховає свої великі ноги під стілець. Він сидить, не підводячи голови. Він чуває на собі погляд Вер. І кінчики вух починають у нього палати” [1, 245-246].

Звісно, у В. Петрова є хіба окремі натяки на віддалену можливість того, що повною мірою реалізоване в романі В. Набокова (приміром, сон Комахи, в

якому він купує голеньку Ірцю, а потім, закутавши, несе до ліжка – “витіснений” мабуть-таки-еротизм), однак, і цього достатньо, аби впізнати саме *те* почуття й пов’язаний із ним дискомфорт у суспільстві, у сприйнятті обивателя.

На відміну від російського письменника автор ставиться до свого героя без співчуття, не намагається його виправдати, а навпаки, висміює, пародіює, бо вважає такий психотип природним хіба що, власне, для комахи, метафора якої тут означає здібніння, змізернення, а отже, знелюднення й тим неприродність (неприродно ж людині бути комахою). Зрештою, далі Петров віддає Комаху на поталу “дорослій” Вер, так би мовити, “унормовує” свого героя й цим начебто зводить нанівець бруньку його почуття до маленької Ірці... Проте в наступному творі та брунька оживає й розгортається. Тепер вона називається “Дівчина з ведмедиком”.

Герой роману Іполіт Миколайович Варецький і не підозрював, у що для нього виллються приватні уроки з німфеткою Зиною Тихменською. Уже під час перших візитів Варецького Зина несвідомо демонструє йому свою німфічну природу. “Скажіть, Іполіте Миколайовичу, що Ви робите зі своїми окулярами, коли цілуєтесь? Ви їх здимаєте чи ні?” [1, 33]. Однозначно, подібне запитання могло прозвучати тільки з уст німфетки й тільки німфеткам пробачають подібні ляпи, як оце й робили Мар’я Іванівна та Леся, пояснюючи поведінку лукавої Зини підлітковою легковажністю, розбещеністю характеру. І хоч вона явно не до кінця усвідомлювала силу своєї магії, проте часто вдавалася до маніпулювання чоловіками з її допомогою.

Прийнято вважати, що в захопленні “недожінками” превалює пристрасть до молодого плоті. Але це було б занадто банально. Далеко не кожна дівчинка збуджує шалену пристрасть та викликає емоційну залежність. Про це, до речі, пише герой “Лоліти” Гумберт у щоденнику: “Постає запитання: чи всі дівчатка в цих вікових межах німфетки? Звісно, ні. Інакше ми, втаємничені, ми, самотні мореплавці, ми, німфолепти, давно позбулися б глузду. Але й краса не править за критерій, (чи бодай те, що називають вульгарністю в тому чи тому середовищі) не відкидає неодмінно наявності тих таємничих рис – казково-дивної грації, невловної, мінливої, душевбивчої, підступної чарівливості, – які вирізняють німфетку поміж перевесниць, незрівнянно залежніших від просторового світу одночасних явищ, ніж від невагомго острова зачаклованого часу, де Лоліта бавиться з подібними до неї” [3, 44].

У змалюванні своєї героїні Петров не зосереджував увагу на конкретній німфетковості її рис. Більше того, він свідомо зробив Зину повнолітньою, а це суттєво вплинуло на її сприйняття читацькою аудиторією. У Петрова все виглядає дуже стримано, хоча і смакує він описовими інструментами не менш емоційно і зворушливо, ніж Набоков: “Чіткий профіль, тонке, блідо-рожеве обличчя, ясна лінія губ, темно-сині, фіялкові очі, по-дитячому задеркуваті – то Зина. Гарненька дівчина, що з неї не можна не милуватись <...>. Вона здається дівчинкою, тоненькою синьоокою дівчинкою в довгих панчішках і з руками вимазаними в чорнило. Дивлячись на Зину, що бавиться зі своїм рудим ведмедиком, я думаю, що вона є така, як належить бути дівчинці з синіми очима в довгих панчішках: з капризами й коверзуваннями, з любов’ю до цукерок, з бажанням, розігнавшись поковзатись на блискуче натертому паркеті, подразнити та поперекиривляти вчителів з постійним безтурботно-веселим настроєм, коли й гадки немає, що в світі є щось темне, огідне й прикре” [1, 65]. Німфетковість Зини виглядала б невинно й харизматично, якби не жахливі метаморфози, які чекають усіх представниць цього психотипу.

Гумберт вказує чіткі вікові рамки німфетковості: 12–14 років. Доти людська істота ще перебуває в ніжних обіймах дитинства, а потім юна жінка вже починає розуміти, яким ресурсом її нагородила природа, і хвацько опановує техніку свідомої маніпуляції. Із часом сюди ще додаються практичні життєві

цілі, що поступово робить “середньостатистичну” юну панянку цілком земною, а точніше, безнадійно приземленою. Зина ж, відчуваючи свої внутрішні зміни, починає боротьбу із традиціями.

Отож, не всі юні та естетичні female мають високий попит у “справжніх” поціновувачів жіночої природи. Лише деякі. Які? Чому? І що з ними потім відбувається?

Сучасна психологія поповнюється дедалі ширшою класифікацією жіночих психотипів, які використовуються у формуванні різноманітних психологічних тестів. Якщо побіжно глянути на дорослих представниць жіночої статі, то весь “масив” за всієї його, здавалося б, різноманітності можна без проблем поділити на три підвиди: жінка-мати, жінка-донька та жінка-воїн (жінка-чоловік або сильна жінка).

З першою категорією все просто. Її представниці – жінки, що знаходять себе в материнстві чи принаймні здатні розмножуватися та дбати про потомство. У романі В. Петрова це Мар’я Семенівна, її донька та послідовниця Леся Тихменєва. Мар’я Семенівна в домі Тихменєвих виконує роль берегині домашнього вогнища: “Добродушність, властива їй вдачі, погоджувала всі можливі життєві прикrostі. Важливо не те, що десь щось негаразд, а важливо те, щоб кава зі справжнього мокко була гаряча й солодка, щоб булочки, до кави подані, були свіжі й хрумкі, масло бездоганне, вершки густі й жирні, та щоб у гостя, якого частують, був добрий апетит” [1, 63].

Така ж приземлена у своїх життєвих прагненнях і Леся. Сестри виховувалися в однакових умовах, і характер старшої закономірний. Утомившись від постійних непорозумінь та емоційних стресів, Варецький у роздумах ніби шкодує, що вибрав не ту сестру: “У своїх взаєминах з Зиною я заплутався остаточно. Леся, та зовсім інша. З неї буде гарна, добра, розумна, лагідна дружина. Вона не належить “сьогодні”, вона живе поза часом і місцем; її “сьогодні” – повторене “вчора”. Для неї шлюб, чоловік, дружина – усталені й незмінні поняття. Вона знає, що в свій час вийде заміж, матиме дітей, утворить родину... Зина ж шукає іншого й нового” [1, 134]. Варецький віддає сестрам багато часу й неодноразово порівнює їхні характери з поезією: “Леся, та вся вкладається в канонічну чіткість клясичних строф 4-стопового ямба. Для Зини, навпаки, характеристичний *vers-libre*, розірвані рядки, поплутані слова, повна занедбаність метричних розмірів, галаслива безглуздість плутаних фраз, де кінець попереджає початок і де синтаксичну усталеність послідовної зміни головних і додаткових членів речення обернено в хаос сумбурної “вздибленості” [1, 101]. Інколи навіть видається, що Леся в романі В. Петрова опинилася саме для того, аби провести контрастне порівняння із Зиною.

І Долорес Гейз (героїню “Лоліти”), і Зину Тихменєву можна сміливо зарахувати до другої категорії, тобто категорії жінки-доньки. Цей тип дуже рідкісний і в умовах сучасності просто не виживає. Саме до його представниць належить пасаж Ф. Ніцше про те, що жінку “як дуже ніжну, химерно дику й часто приємну домашню тварину треба берегти, оточувати турботами, охороняти, плекати” [4, 238]. На відміну від “коротконогих підземних істот, котрі живуть і чекають від чоловіків тільки вагітності” [4, 239]. Подібними епітетами послуговувалися і Ніцше, і Шопенгауер, і багато інших інтелектуалів.

Така неоднозначність оцінок виникає, імовірно, тому, що істинною подругою (юнгівською Анімою, музою або просто приємним товариством) для чоловіка може стати хіба що жінка-донька. Бо тільки в її системі пріоритетів чоловікові відведено гідну роль екзистенційного батька, якого ніжно люблять, глибоко поважають, відчуваючи водночас квазіінцестний потяг, досить далекий від банального бажання. Тільки в пустотливих рученнях жінки-доньки чоловік, власне, і може реалізуватися в цій іпостасі. У романі В. Петрова напрошувалась саме така логічна розв’язка. Варецький, приборкуючи в Зині її німфеткову

пустотливість, таки мириться з її природою і стає для неї екзистенційним батьком. Але це інтелектуальний роман В. Петрова, який замість розв'язки пропонує нам низку парадоксальних сюжетних маневрів.

Незважаючи на раритетність цього персонажа, світ художньої літератури, як і світ реальний, дає змогу цікавому “душолюбові” й антропологу відшукати і юних німфеток, і тих, хто подорослішав.

Першою в цьому списку, безумовно, опиниться сама Лоліта. Бо Набоков заслужено вважається одним із небагатьох “психологічно-достовірних” авторів (маємо на увазі той факт, що психіатри і психологи, яких Набоков глибоко зневажав, змушені констатувати, що в його творчості “зовнішнє” відповідає “внутрішньому”, адекватна й мотивація персонажів).

Отож, образ дівчинки-підлітка, створений письменником, – це віртуозний опис того, ким є жінка-донька. Проблема шедевра полягала лише в тому, що Долорес було всього 12 років, коли вона, бавлячися, звабила 37-літнього Гумберта. Саме фабула твору прирекла роман на таку долю: підсліпувата аудиторія уздріла історію педофіла там, де була зашифрована трагедія чоловіка (хай і не дуже приємного), котрий мріяв про справжню жінку, що нею виявилась німфетка. Іполіт Миколайович натомість – випадкова жертва обставин, головною фігурою яких виступає німфетка Зина.

При уважному прочитанні твору стає очевидним, що психологічні риси Лоліти насправді не є похідними її юного віку. Своє цікаве гасло вона озвучує сама: “Мій обов'язок бути корисною. Я друг усіх тварин чоловічого роду. Я виконую їхні бажання. Я завжди в доброму настрої. Я економна і завжди грішу думкою, словом і ділом” [3, 85]. Основна характерна риса німфетки полягає в її легкості, відсутності тої важкості, яка зазвичай приходиться із віком: вона втішається життям, ні до чого не прагнучи. Тут варто пригадати оповідання І. Буніна “Легкий подих”.

Образ Олі Мещерської має багато рис, завдяки котрим героїню теж можна зарахувати до психотипу німфетки. “Як же акуратненько зачісувалися її подруги, якими чепурненькими були, як стежили за своїми стриманими жестами! А вона нічого не боялася – ні плям від чорнила на пальцях, ні розпашілого обличчя, ні розкуйовдженого волосся, ні оголеного коліна, коли, бувало, впаде. Якось непомітно, хоч вона про те зовсім не дбала, прийшло до неї все те, що так вирізняло її протягом останніх двох років з усієї гімназії, – вишуканість, ошатність, спритність, ясний блиск очей... Ніхто так не танцював на балах, як Оля Мещерська, ніхто так не бігав на ковзанах, як вона, ні за ким на балах не упадали так, як за нею” [2, 219].

Варто зазначити, що чорнильні плями на пальцях – ніби секретний код, що за ним і можна найпевніше визначити німфетку в літературі. Однак найхарактерніша риса – це саме легкість, якою так захоплюються письменники, описуючи німфеток у своїх творах. І. Бунін особливо наголосив на цьому в устами своєї героїні, коли та переповідала товаришці, якою саме має бути дівоча врода: “...Я багато чого майже напам'ять завчила, ба все це так правильно написано! Але чи знаєш ти, що найголовніше? – легкий подих! А в мене ж він є, – ти послухай-но, як я зітхаю, – адже справді є?” [2, 221].

Якщо виокремити найприкметніші особливості психотипу німфетки, то умовна лоліта завжди не здатна на глибоке почуття, безтурботна, непоступлива, комунікабельна, товариська (не любить бути наодинці), розкута, не марнославна, легко піддається впливу, артистична, вимагає “служіння”, необтяжлива, легка “на підйом”, немеркантильна, прямолінійна, нехтивна, легковажна, неорганізована.

І героїня В. Набокова, і Зина Тихменєва – не просто приклади раннього статевого дозрівання й усвідомлення своїх природних привілеїв. Вони, крім цього, ще наділені певною духовною зрілістю. Це синтез *femme fatale* (фр.

фатальна жінка) і *belle dame sans regrets* (фр. безжальна красуня), кмітливі й лукаві. Але найбільше вражає їхня готовність віддатися пристрасті, що тільки посилюється під дією манливої вульгарності. Немає потреби в тому, щоби краса німфеток була тільки зовнішньою, тому що подібні створіння вирізняються зовсім іншими чеснотами: безсоромні й зухвалі, наділені “смертельною грацією” і “в’юнкою, мінливою, шаленою і підступною чарівливістю” [3, 44]. Саме ця низка амбівалентних рис вирізняє німфеток із-поміж інших дівчаток того ж віку.

Водночас не всякий дорослий чоловік, навіть схильний до романтичних пригод, зможе впізнати німфетку. Для такої близькості необхідна хоча б йота тієї спорідненості, що нагадує щасливе божевілля, і трохи проникливості, завдяки котрій він зуміє відчути своїм нутром “маленького смертоносного демона”. Нічого суто дитячого в цьому немає. 16-річну Зину тут можна розгледіти навіть швидше, ніж 12-річну Долорес. На жаль, “Лоліта”, “Дівчина з ведмедиком”, як і праці Фрейда чи Ніцше, належать до інтелектуальних продуктів, які в наш час, із легкої руки медійників, дістають “маскультурні” версії. Подібні твори зазвичай мало хто читає, зате всі “знають”, про що в них ідеться.

“Дівчина з ведмедиком” Домонтовича в цьому аспекті не викликає обурень щодо моральності фабули. Більше того, роман прохолодно зустріла тодішня критика. Тут заслуга (хоча, по суті, промах) автора полягає в тому, що він створив свою героїню повнолітньою (на той час).

Німфетку прийнято вважати зіпсованою, меркантильною дівчинкою. Але з текстів переконаємося у протилежному (герой В. Набокова Гумберт пише про це у щоденнику наприкінці оповіді): байдужа до грошей (виходить заміж за бідного, але хорошого хлопця); не прагне до соціального успіху (легко відмовляється від артистичної кар’єри). Та й сам роман далеко не історія патологічної особистості.

За рамками популярних “педофільських” трактувань набоковського шедевра залишаються вельми значущі аспекти розповіді. Зазвичай ігнорують той важливий факт, що справжня лоліта не здатна продовжити рід. Вона вмирає або в ранньому віці, або при пологах, або залишається бездітною, або ж, як Зина, учиняє суїцид.

Умовна лоліта може все ж таки адаптуватися до життя, що з іронією описує Набоков. Для цього їй потрібно зрадити свою природу й або мутувати в жінку-матір (стати красивою самкою на кшталт матері Долорес Шарлотти Гейз), або ж перетворитися на жінку-воїна – психотип третьої категорії. Саме такою жінкою-воїном мала би стати Зина Тихменєва, а може, і стала на короткий час.

На жаль, німфетки або мутують, або гинуть. Як загинула і Джульєтта, лоліта Шекспіра. Великий драматург просто не зміг дозволити своїй чарівній героїні в добрі та щасті перетворитися на чергову самицю.

Інтелектуальні лоліти, до яких саме й належить Зина Тихменєва, вона ж “дівчина з ведмедиком”, трапляються не тільки в літературі, а й, так би мовити, навколо неї. Високий рівень IQ підкріплює німфічну природу й дає таким екземплярам можливість доживати інколи й до глибокої старості. Таким от славним представником племені німфеток стала Лу Андреас-Саломе [4, 316].

Народжена 1861 р. Лу об’їздила всю Європу в пошуках інтелектуальних розваг, познайомилася з багатьма цікавими людьми, написала кілька студій філософського характеру. Дехто з дослідників уважає, що вона слугувала прообразом Заратустри для Ніцше. Вона була єдиною жінкою, в яку філософ був закоханий і з якою хотів, за всіма правилами буржуазного тону, одружитися. Ця історія теж перегукується з романом В. Петрова. Іполіт Варецький не бачив іншого розвитку подій, як одружитися із Зиною. Проте вибрав не найкращий час, спосіб і явно не найкращу словесну форму: “Ти віддалася мені, і тим самим на мене лягли певні обов’язки перед тобою. Я порядна людина й не хочу, щоб мені хтось закинув, що я зробив якийсь ганебний вчинок” [1, 93].

Героїню В. Петрова Зину Тихменеву можна було б вважати жертвою обставин, прикладом того, як юна бунтарська душа потрапляє під сумнівний вплив поета-інтелектуала, проповідника неправдоподібних істин і горе-чоботаря Степана Хоминського, якби не її німфетковість, котра апіорі передбачає мутацію в інший психотип. Як ми вже зазначили, така мутація відбувається з усіма без винятку німфетками і вносить кардинальні корективи до їх подальшого існування. “Зина відчула в собі жінку, її душа завагітніла душею жінки, і в цей момент внутрішнього глибокого переродження всієї істоти Зина дивилась на картини Стефана Хоминського, повторювала вірші німецьких романтиків, слухала лефівський *vers-libre* метра гільдії деструктивістів і неправдоподібні заперечення правдоподібного в його літературних маніфестах” [1, 114].

Після смерті Хоминського ознаки переродження стають іще більш видимі і, зрештою, від “дівчинки з ведмедиком” “лишився тільки найлегший фіялковий подув, листопадове відлуння тієї німфетки” [3,50].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Домонтович В.* Дівчина з ведмедиком. Доктор Серафікус // *Домонтович В.* Без ґрунту. Повісті. – К.: Гелікон, 2000.
2. *Зарубіжна література: Хрестоматія: 11 кл.* – Харків: Світ дитинства, 1992.
3. *Набоков В.* Лоліта: Роман / Пер. з рос. П.В. Таращука. – Харків: Фоліо, 2008.
4. *Ницше Ф.* По ту сторону добра и зла // *Ницше Ф.* Сочинения: В 2 т. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1.
5. *Новейший философский словарь.* – Минск: Книжный Дом, 1999.
6. *Словник античної міфології / Уклад. Козовик І.Я., Пономарів О.Д.; вступ. стаття Білецького А.О.; відп. ред. Білецький А.О.* – К.: Наук. думка, 1989.
7. *Dieter E. Zimmer.* Butterflies and moths bearing Nabokov's name. Zembla, 1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.libraries.psu.edu/nabokov/dzbutt6.htm>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.Pl?Article=12707&action=show>

Отримано 27 січня 2015 р.

м. Львів